

Jazyková a štylistická zložka

Zdroje informácií

Médiá – televízia, rozhlas, noviny, časopisy, internet
Knižné publikácie
Osobné rozhovory

Spôsoby spracovania a uchovania informácií

Konspekt (poznámky) v zošite, diár, denník, výpisky, výstrižky, pripomienky v mobile, dokument v počítači a pod.

Jazykové štýly

Jazykový štýl je spôsob prejavu, kt. vzniká cieľavedomým výberom, usporiadaním a využitím jazykových a mimojazykových prostriedkov so zreteľom na tematiku, situáciu a zámer autora.

Štýly rozdeľujeme na:

Subjektívne - umelecký a hovorový
subjektívno-objektívne - rečnícky a publicistický
objektívne - náučný a administratívny

Umelecký štýl:

zahrňuje slovesné prejavy, kt. plnia estetickú funkciu. V odbornej literatúre sa tiež označuje ako básnický štýl. Charakteristické vlastnosti: variabilnosť, polysémia výrazových prostriedkov, expresívnosť, metaforickosť, funkčná neusporiadanosť

variabilnosť- bohatá slovná zásoba, pestrosť vo vyjadrovaní

polysémia výrazov- viacvýznamovosť, je prostriedkom dramatického napätia v texte a má vyvolať umelecký zážitok u čitateľa

expresívnosť- vyjadruje názor autora

metaforickosť- možnosť prenášania významu slova, či celého textu

V umeleckom štýle sa niekedy estetická forma dostáva do protikladu so spisovnou normou.

Umelecký štýl – typický pre romány, poviedky, rozprávky, bajky, básne, balady... Pôsobí na city čitateľa, cieľom je vyvolať emocionálny zážitok. Využíva na to umelecké výrazové prostriedky, napr. metafory, personifikácie, epitetá, prirovnania, zdobneniny a pod.

Hovorový štýl:

je štýlom súkromného styku, kt. sa realizuje ústne. Využíva všetky slová slovnej zásoby, aj nespisovné. Prejavuje sa kratšími vetami, často citovo zafarbenými, využíva sa univerbizácia. Zvukovo sa stvárňuje pomocou intonačných prostriedkov ako melódia, dôraz, prestávka, rytmus, tempo, atď. Špecifickou vlastnosťou je možnosť používať mimojazykové prostriedky ako mimiku, gestá a uplatňuje sa v rozprávacích slohových postupoch, v bežnej komunikácii.

Rečnícky štýl:

je blízky hovorovému, ale aj náučnému alebo publicistickému štýlu. Základnou charakteristikou je ústnosť a verejná prezentácia. Má slovnú, vizuálnu a akustickú zložku-

tempo, rytmus, melódia textu.

Žánre: náučné- prednáška, referát, diskusný príspevok
agitačné - politická a súdna reč

príležitostné- slávnostná reč, príhovor, prejav, prípitok

Kompozične sa člení na úvod, jadro, záver. Náučné žánre majú didaktický charakter - informovať, poučiť.

Publicistický štýl:

žurnalistický, novinársky, používa sa v oblasti publicistiky. Charakteristické vlastnosti - písomnosť, monologickosť, informatívnosť, ale aj presvedčať, poučovať a zrozumiteľnosť.

Člení sa na žánre: spravodajské - správa, riport, oznámenie

analytické - úvodník, komentár, glosa, recenzia, kritika

beletristické - fejtón, reportáž, črta

žánre sú krátke, aktuálne a adresné. Okrem oznamovacej funkcie majú aj presvedčovaciu funkciu.

Využívajú pestré výrazové prostriedky. Pre tieto žánre sú v tlači významné kompozičné prostriedky - titulok (zrozumiteľný), plastickosť písma (rôzne druhy a hrúbky písma), typografická úprava textu.

Náučný (odborný) štýl:

sprostredkuje odborné informácie a vedecké poznatky. Charakteristickou črtou je písomnosť a objektivnosť; ďalej monologickosť, verejný ráz a pojmovosť. Z lexiky prevládajú pojmové slová, termíny, doslovné preklady - kalky. Morfológia a syntax náučného štýlu využíva - ustálené väzby, zložené prídavné mená, slovesá v 3. osobe, viacnásobný vetný člen, zhustené vyjadrovanie, oznamovacie vety, vsuvky, spájacie výrazy vo vete a medzi vetami, dlhé zložené súvetia, grafické označovanie. Tento štýl sa používa vo výkladovom a opisnom slohovom postupe.

Administratívny štýl:

štýl verejného styku, úradný štýl. Je výlučne písomný a má informatívnu funkciu. Úlohou je sprostredkovať prijímateľovi presné údaje, fakty, bez doplňujúcich opisov situácie alebo vysvetľovania príčin. Základné znaky - vecnosť, stručnosť, neutrálnosť, knižnosť, adresnosť. Z lexiky prevládajú nociónálne - citovo neutrálne slová, odborné názvy, skratky, značky. V syntaxi sa vyskytujú variabilné vety - veľmi krátke, obsahovo zhustené, ale aj rozsiahle súvetia.

Žánre – dokumentárne - životopis, zápisnica, protokol, zmluvy - žiadosť, objednávka...

oznamovacie - hlásenie, správa, vyhláška, oznámenie

Úradný list sa používa v administratívnom styku. Jeho obsahom môže byť žiadosť, objednávka, urgencia, reklamácia, atď.

Väčšie podniky majú vlastné tlačivá so záhlavím a naznačenou schémou, ktorá zodpovedá štátnej norme. Túto normu nemusí bežný občan presne ovládať, má však dodržiavať základnú formu, ktorá je prehľadná a uľahčuje zatriediť list pri vybavovaní. Väčšina úradných listov ma podobu žiadosti. Patrí do administratívneho štýlu.

Úradný list by mal obsahovať: Záhlavie (údaje odosielateľa), adresát (vľavo alebo v pravo – do okienka na obálke), mesto a dátum (vpravo pod adresátom), vec – presný názov listu (napr. žiadosť o prijatie do zamestnania), samotný text (obsah žiadosti, objednávky, urgencie...), zdvorilostná formulka (napr. za skoré vybavenie vopred ďakujem), vlastnoručný podpis (modrým perom vpravo dole), príloha (vľavo dole, napr. kópia rodného listu...).

Ukážka – úradný list –

MIAZGA s.r.o., Rampová 58, 078 08 KOKŠOBAKŠOVCE

Rastislav Žitný
Nádvorná 56/44
076 61 Kecerpekľany

Kokšobakšovce 07. februára 2017

Vec Pozvánka na prezentáciu nových výrobkov spojenú s 10. výročím vzniku našej firmy

Vážený klient!

Dovoľujeme si Vás týmto listom pozvať na oslavy vzniku našej firmy MIAZGA s.r.o., spojené s prezentáciou nových produktov našej spoločnosti, ktoré Vás ako nášho stáleho a významného odberateľa určite zaujmú.

Odborné predvedenie výrobkov našimi zamestnancami ako aj záverečný banket sa bude konať 14. februára 2017 v priestoroch Štátneho divadla v Košiciach o 16.00 hodine. Touto akciou by sme sa Vám tiež chceli poďakovať za prejavenu dôveru k našej firme.

Ako prílohu Vám posielame dve pozvánky a program, ktorý sa na tejto, už spomínanej akcii uskutoční. Žiadame Vás, aby ste sa prezentovali do 12. februára 2017 na našich telefónnych linkách, keďže počet miest na bankete je obmedzený.

S úctou riaditeľka firmy
Miazga s.r.o.

Ing. Anna Chochlíková

Prílohy: pozvánky a program

Slohové postupy

Slohový postup – spôsob usporiadania jazykových prostriedkov, ktoré vyberáme a spájame tak, aby sme vytvorili slohový útvar

- 1.) **Informačný** – vyberá a usporadúva presné údaje a fakty (kto, čo, kde, kedy, ako?)
 - správa, oznámenie, žiadosť, objednávka, pozvánka,...
 - typický pre publicistický a administratívny štýl
- 2.) **Výkladový** – vyberá a usporadúva podstatu a vzťahy medzi javmi, vysvetľuje, rozoberá objektívne, (v **úvahovom** postupe subjektívne)
 - výklad, prednáška, úvaha, recenzia, úvodník, komentár...
 - typický pre náučný a rečnícky štýl
- 3.) **Opisný** – vyberá a usporadúva znaky a vlastnosti osôb, predmetov, činností
 - životopis, opis umeleckého diela, pracovného postupu, osoby (charakteristika), prírody, prostredia,...
 - typický pre administratívny a umelecký štýl
- 4.) **Rozprávaci** – zachytáva jedinečný príbeh, ktorý predstavuje časovo a príčinne späté dejové pásmo
 - rozprávanie príbehu, poviedka, novela, bájka, román, povesť
 - obsahuje dejové časti : úvod, jadro, záver
 - typický pre umelecký a hovorový štýl

Literárna zložka

Teória literatúry

Literatúra ako umenie nás orientuje v prijímaní a chápaní autorových postojov a v spôsobe zobrazenia javov. Je jedným z najstarších a najrozvinutejších umení. Základnou funkciou je umelecko-estetická funkcia, je to vyvolanie umeleckého zážitku u čitateľa.

Umelecká literatúra sa nazýva aj ako krásna literatúra - **beletria**.

Vecná literatúra je súbor všetkých písomných prejavov okrem umeleckej literatúry. Jej funkciou je poskytovať informácie. Delí sa na 3 okruhy:

Odborná literatúra - využíva sa najmä v určitých odborných inštitúciách (lekárstvo, súdnictvo..)

Publicistická literatúra - využ. sa v časopisoch, novinách, ...

Administratívna literatúra - využ. sa v úradoch, školách...

Ďalšie funkcie sú: zábavné, oddychové, rekreačné

Literárny systém - sú to jednotlivé literárne diela, ktoré napriek svojej rozmanitosti a jedinečnosti vyplývajú z talentu a usilovnej práce umelca, ako aj z jeho životných skúseností a poznania zákonitostí literárnej tvorby. Literárny systém kompletizujú literárne podsystemy. Tvoria ho **literárne druhy** - lyrika, epika, dráma, **literárne formy** - poézia, próza, dráma, **žánre** - román, novela, poviedka, lyrická báseň, sonet, žalm atď.

Literárne druhy

Lyrika: Je to literárny druh. V lyrike sa predvádza autorov vzťah ku skutočnosti ako bezprostredný zážitok, ako záznam faktov, vyjadrovanie subjektívnych reakcií, pocitov, nálad a myšlienok. Na rozdiel od epiky a drámy lyrika pri práci s témou nerešpektuje časovú následnosť. Čas v lyrike sa nepohybuje od minulosti k budúcnosti, nemá príznaky uplývania, lyrický zážitok pociťujeme ako trvale platný (nadčasový). Najvlastnejšou formou lyrického prejavu je poézia - veršová organizácia.

Lyrické básne **nemajú dej, básnik nimi vyjadruje svoje pocity, túžby, nálady a myšlienky.**

EPIKA

Je to literárny druh. Pre epické dielo je **charakteristický dej, príbeh, udalosť**. Základným postupom, ktorý sa vyjadruje v epickom diele, a zároveň jeho najdôležitejším znakom, je rozprávanie. Rozprávací čas je omnoho kratší ako skutočný čas. Rozprávaním rozprávača (najčastejšie je ním autor), konaním a prehovormi postáv sprostredkúva autor tento dej čitateľovi. Prehovory postáv (repliky) uvádza autor najčastejšie vo forme priamej reči. V epickom diele sa teda strieda pásmo rozprávača a pásmo postáv, ktoré sa navzájom prelínajú, prostredníctvom nich sa rozvíja príbeh, stáva sa živším a pôsobivejším.

Dráma - je tiež literárny druh. Základným znakom drámy je **neprítomnosť rozprávača**. Dramatické žánre sú určené na scénickú realizáciu, napr. na hranie v divadle alebo vo filme. Môžu, ale nemusia mať dej. Základ drámy tvoria **dialógy a monológy**. Bývajú veršované i neveršované. Autor svoju predstavu o mieste deja i o konaní a pohybe postáv naznačuje v autorskom komentári alebo v tzv. scénických poznámkach.

Literárne formy

Próza je z lat. prosa oratio = reč postupujúca priamo, t. j. nedelená na verše - *neveršovaná* literárna tvorba. Z jazykovo-štylistického hľadiska ide o prehovory písané alebo hovorené *neviazanou rečou*, čiže neutrálnym, prirodzeným jazykovým štýlom. V tomto zmysle je próza protikladom verša, ktorý používa reč viazanú.

Poézia- Je vedľa prózy a drámy základnou formou literatúry. Autor píšuci touto formou je označovaný za básnika. Z jazykovo-štylistického hľadiska ide o prehovory písané alebo hovorené *viazanou rečou vo veršoch*, ide o jazykové dielo, ktoré sa od bežnej reči odlišuje používaním umeleckých prostriedkov (rým, rytmus, metafory, personifikácie...).

DELENIE POÉZIE: 1.Epická poézia- má dej
2.Lyrická poézia- nemá dej, snaží sa vystihnúť náladu, pocity
3.Lyricko-epická- dej je potláčaný

Dráma- Základným znakom drámy je neprítomnosť rozprávača. Dramatické žánre sú určené na scénickú realizáciu. Základ drámy tvoria **dialógy a monológy**. Formálne je **zapísaná v dvoch stĺpcoch** – v 1. sú uvedené mená postáv a v 2. stĺpci ich repliky (prehovory) v rámci dialógov. Vonkajšiu výstavbu drámy charakterizuje jej členenie na dejstvá a výstupy. Vizualne už samotné dramatické dielo vyzerá ako scenár budúcej divadelnej, rozhlasovej, televíznej hry či filmu.

Epickými žánrami sú napr.:

BÁJ:

mýtus - rozprávanie, v ktorom sa neznáme javy (prírodné a spoločenské úkazy) vysvetľujú na základe fantázie človeka. Bájne majú ľudový pôvod. Vyjadrujú predstavy ľudí v dávnoteke o pôvode sveta a života na Zemi, o prírodných úkazoch, o bohoch a vybájených hrdinoch, o vzniku názvov krajín, morí, kvetov a pod. Známe sú napr. grécke báje o Ikarovi, Herkulovi a i.

BÁJKA:

veršovaná alebo neveršovaná malá epická forma básne, ktorej témou je alegorické zobrazenie ľudskej činnosti a spoločenských vzťahov. Obyčajne v nej vystupujú zvieratá, ktoré konajú, hovoria a majú také vlastnosti ako ľudia. Cieľom bajky je vysmiať sa zlému satirou a podať nejaké, najčastejšie mravné poučenie. Známe v starogréckej literatúre (Ezopove bajky). Ich rozvoj nastal v klasicizme (vo Francúzsku v 17.storočí Jean de La Fontaine, v Rusku v 18.-19.storočí I. A. Krylov). V slovenskej literatúre písali bajky Jonáš Záborský.

BALADA:

kratšia lyricko-epická báseň alebo pieseň s dramatickým pochmúrnym dejom. Má rýchly spád, zhustený dej poprepletaný nadprirodzenými javmi a bytosťami, z verša na verš sa stupňuje napätie, ktoré vrcholí tragickým záverom. Poznáme balady ľudové (vojenské, zbojnícke, turecké), umelé (začali vznikať v 19. storočí, vrchol dosiahli v romantizme - J.Botto, J.Kráľ), osobitný druh tvoria sociálne balady (P.O.Hviezdoslav, S.H.Vajanský, P.Bezruč, M.Rázus, J.Wolker).

POVEŠŤ:

žáner prozaickej epiky veľkého rozsahu, ktorý sa od báje a rozprávky odlišuje tým, že sa viaže na určité skutočné miesto, na určitý čas, na určitú udalosť, osobu alebo vec. Má jednoduchý, pútavý a čitateľsky prítlačivý dej, v ktorom je často veľa neskutočného. Podľa pôvodu delíme povesti na ľudové a umelé, podľa obsahu na:

1. **miestne:** viažu sa na určité miesta (kremnické bane, Jánošík, Slovensko).
2. **historické:** hovoria o konkrétnych historických udalostiach a osobnostiach (o ľudových hrdinoch, panovníkoch).
3. **démonologické:** rozprávajú o nadprirodzených bytostiach (vÍlloch, vodníkoch, čarodejnicach, škriatkoch).
4. **heraldické:** hovoria o vzniku rodov a erbov.

LEGENDA:

druh stredovekého literárneho útvaru. Tematicky čerpá z Biblie, najčastejšie rozpráva o udalostiach zo života svätých. Obsahuje čiastočne zachované údaje z ich života, ale aj hodnoverné historické údaje o dobovom prostredí, myslení a vzťahoch. Najstaršími legendami týkajúcimi sa slovenských národných dejín sú staroslovienske Moravsko-panónske legendy (Život Cyrila-Konštantína a Život Metoda).

ROZPRÁVKA:

kratší literárny prozaický útvar s jednoduchým dejom, pôvodne útvar ľudovej slovesnosti. Vyznačuje sa ustálenou osnovou, v ktorej udalosti nadväzujú jedna na druhú. Charakteristickým znakom je viacnásobné opakovanie deja, ustálené formulky a zvraty, najmä na začiatku a na konci (Kde bolo, tam bolo...), mnoho prirovnaní, porekadiel, prísloví a stále prívlastky, jadrný jazyk (bez opisu). Ústrednou témou je víťazstvo dobra nad zlom. Podľa témy a spôsobu jej spracovania delíme rozprávky na fantastické a realistické. Vo fantastických rozprávkach vystupujú neskutočné, nadprirodzené bytosti alebo ľudia s nadľudskými vlastnosťami (ježibaba, striga, Miesiželezo, Valibuk, čiernokňažník, drak, víla), ktorým obyčajne pomáhajú čarovné veci (čarovný prútik, živá voda, lietajúci koberec, sedemmilové čižmy), často v nich zvieratá konajú ako ľudia (pes, mačka, vlk, líška, sova, medveď). Realistické rozprávky čerpajú námety z reálneho (skutočného) života. Podľa toho, či je autor rozprávky známy alebo neznámy, rozlišujeme rozprávky ľudové a umelé (autorské). Obsiahlu zbierku slovenských ľudových rozprávok vydal P.Dobšinský, v českej literatúre B.Němcová. Medzi klasikov svetovej rozprávky patria H.Ch.Andersen, A.S.Puškin, bratia J.a W.Grimmovci.

Novela - je to prozaické epické dielo stredného rozsahu, jedna dejová línia s odbočeniami a s pointou. Dej je všedný, reálny, zachytáva každodenný život (nič fantastické, bez fikcie). Časové rozmedzie je týždeň až mesiace, málo postáv, charaktery sa vyvíjajú. (Starec a more - Ernest Hemingway, Alexander S. Puškin - Kapitánova dcéra, R. Rolland - Peter a Lucia, Drak sa vracia - Dobroslav Chrobák, Tri gaštanové kone - Margita Figuli, Kolíska - Alfonz Bednár) Zakladateľ noviel **Giovanni Boccaccio** - **Dekameron** - desať ľudí počas desiatich nocí rozprávajú príbehy najmä o láske a zmysle života, ušli pred morom z Florencie.

Lyrickými žánrami sú napr.:

Óda – rozsiahla báseň, ktorá oslavuje nejakú osobnosť, udalosť. V slovenskej literatúre ódy písal napr. *Ján Hollý*, v nemeckej *Fridrich Schiller* (*Óda na radosť – hymna EÚ*).

Hymna – je kratšia ako óda. Pôvod má v náboženskej poézii. Slúžila na ochranu Boha, neskôr sa preniesla do svetskej oblasti. *Emil Boleslav Lukáš*, *P. O. Hviezdoslav*.

Žalm – má pôvod v náboženskej piesni. Vznikol v hebrejskej náboženskej literatúre.

Odtiaľ ho prevzalo i kresťanstvo. Stal sa súčasťou náboženských obradov.

Elégia (žalospev) – vyjadruje žiaľ básnika nad nejakou smutnou skutočnosťou. *Hollý, Kollár.*

Epigram – krátka báseň. Vyjadruje satirický vzťah k osobám alebo javom. *Bajza, Záborský.*

Epitaf – krátka báseň, dáva sa na náhrobok básnika. *Volker, Chalupka.*

Epická poézia

Rytmus je založený na pravidelnom opakovaní rovnakých alebo podobných prvkov v určitej postupnosti, pravidelnosti. V poézii chápeme pod týmto pojmom pravidelné opakovanie zvukového prvku reči. Podľa toho rozoznávame i niekoľko veršových systémov, každý založený na opakovaní iného prvku reči.

Verš je považovaný za základnú jednotku rytmu, je to vlastne jeden riadok básnického textu, ktorý je vďaka rytmu zvukovo usporiadaný.

Jednotka na meranie dĺžky slabiky sa nazýva **móra**. Na vyslovenie dlhej slabiky potrebujeme čas dvoch mór, na vyslovenie krátkej jednu móru.

Slabika sama o sebe však nie je metrickou jednotkou – tú tvorí až po spojení s inými slabikami – vtedy sa volá **stopa**. Stopa je tvorená dvoma alebo tromi slabikami – daktyl, trochej, jamb, spondej.

Rým je charakterizovaný ako zvuková zhoda slabík na konci veršov.

Združený rým je najjednoduchší typ rýmu, so schémou aa-bb-cc

Prerývaný rým vzniká pravidelným spojením určitých veršov, pričom ostatné verše sa navzájom nerýmujú (napr. druhý a štvrtý verš) a-b-c-b

Striedavý rým je zložitejší v porovnaní s prerývaným rýmom, pretože sa rýmujú dva párne a dva nepárne verše. Stretáme sa s ním v sylabotonickej prozódii. a-b-a-b

Obkročný rým sa vyskytuje v prvých dvoch strofách sonetu alebo samostatne. V štvorverší je to spojenie prvého a štvrtého verša a druhého s tretím. a-b-b-a

Postupný rým sa vyskytuje vo väčších strofách alebo v rámci dvoch strof. Schéma abc-abc

Strofa je vyšší rytmický celok, do ktorého sa spájajú verše. Strofa sa skladá z dvoch a viac veršov. Viac ako 14 veršové strofy sú však v slovenčine zriedkavé.

Prozódia je systém, akým je usporiadaný verš po rytmickej stránke. Rytmus sa vo všeobecnosti zakladá na opakovaní určitého jazykového prvku. Samotné opakovanie vytvára metrický impulz.

Schéma, podľa ktorej sa určitý jazykový prvok vo verši opakuje, sa nazýva **metrum**. Metrum je však schéma dokonalá, je to norma, ktorej sa dá len priblížiť. Rytmus sa zväčša viac alebo menej od tejto normy odkláňa. Podľa toho, aký jazykový prvok tvorí rytmus, rozlišujeme tieto prozodické (veršové) systémy :

sylabický, sylabicko-tonický, časomerný, voľný verš

Sylabický veršový systém – v tvorbe H. Gavloviča (barok) a štúrovcov (romantizmus)

- znaky - rovnaký počet slabík vo veršoch, dieréza v strede verša, zhoda veršového vetného členenia, združený rým
- rytmus vzniká striedaním prízvučných a neprízvučných slabík

ZÁKLADNÉ PRVKY POETIKY V SLOVENSKEJ ROMANTICKEJ LITERATÚRE

Romantizmus (koniec 18.st. a začiatok 19.st.)

-popiera klasicizmus (viera v rozum), zdôrazňuje cit a inštinkt

-hrdina je opustený, osamelý, búri sa proti spoločnosti alebo z nej uniká, je plný rozporov (medzi jeho vnútorným a vonkajším svetom, rozpor medzi snom a skutočnosťou)

-u hrdinu prevláda cit a fantázia, kult silného jednotlivca, ktorý vzdoruje osudu a pomáha

Ľuďom, je schopný vykonať veľké veľkolepé činy (titanizmus)

-v románe hrdina túži po slobode, láske, plnosti života aj za cenu smrti, ak neuskutoční svoj ideál, hynie

-autor sa so svojou predstavou stotožňuje, vkladá do nej autobiografické črty

-inšpiráciou pre romantikov sa stáva história a ľudová slovesnosť

SAMO CHALUPKA (1812 -1883)

Mor ho ! epická báseň

- Idea slobody, vlastenectva. Vychádza z historickej súvislosti. Jadro konfliktu tvorí rozpor medzi rímskym cisárom a slovanskou družinou.

-využil tu historický námet z čias rímskeho panstva, keď slovenskí vojaci prichádzajú na hranicu k Dunaju k rímskemu cisárovi s mierovým posolstvom (chlebom a soľou), ale cisár ich slobodu neuznáva a vyhlasuje ich za otrokov. Hrdinskí Slováci sa vrhnú na cisára a jeho vojsko s výkrikom "Mor ho !", proti presile bojujú, ale nakoniec padnú. Ostávajú však morálnymi víťazmi. V básni využíva Chalúpka kontrasty: lyrické pasáže sa striedajú s bojovými pasážami.

JANKO KRÁĽ (1822 - 1876)

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko (balada)

-ide o človeka (autoštylizácia autora), ktorého ovládajú temné sily, v ničom nemôže nájsť uspokojenie. Chce vyslobodiť zakliatu pannu, ale zahynie vo Váhu. Dej sa odohráva v tajuplnom prostredí – pochmúrna nálada, smutná nočná príroda, rozbúrený Váh. Medzi ľuďmi koluje povest' o zakliatej panne, ktorú môže vyslobodiť iba ten, kto bude o polnoci stáť na brehu rieky, no musí mať prevrátené veci naruby. Janko ju však neodkľal, lebo zabudol prevrátiť múť (vrecko) a zaplatil za to životom. Hrdina hynie, lebo chcel vykonať titanský čin (sám nezmôže nič) a odkliať pannu – symbol Slovenska a slovenčiny (preklatie – maďarizácia).

JAN BOTTO (1829 - 1881)

Smrť Jánošíkova

- básnická skladba

- skladá sa z úvodu a deviatich spevov

- poslanie tejto skladby vyjadril Botto v úvode, svoje verše posielal do slovenských lesov medzi hôrných chlapcov, ktorí chránia myšlienku slobody.

1. spev: sú tu dominantné dva obrazy. Obraz slobodného života v horách, ktorý dopĺňa idylický obraz prírody - optimistický obraz, strieda ho pesimistický obraz, keď horní chlapci sedia okolo ohňa a sú veľmi smutní, lebo ich vodca Jánošík bol zľapaný.

2. spev: podáva nám obraz, ako zľapali Jánošíka. Vychádza z legendy, ktorá hovorí, že Jánošíka zradil Gajdošík (prezradil, kde bude a stará baba mu podsypala hrach, aby neušiel)

3. spev: tu sa s Jánošíkom lúči jeho milá a keďže je Jánošík zľapaný, utopí sa (jeho milá)

4. spev: zobrazuje Jánošíka vo väzení, kedy spí a snívajú sa mu "mladosti krásny sen" a v tomto sú dominantné myšlienky o slobode a to, že ľudská túžba po slobode je nezničiteľná

5. spev: Jánošík sa zobúdzal v realite a uvedomuje si svoje położenie. Je ideovým vyvrcholením celej skladby. Tu Jánošík žaluje spoločnosť, uvažuje o tom, kto je väčším vinníkom

6. spev: tu Jánošíka vedú k šibenici a kňaz ho vyzýva k modlitbe. On odmieta a modlí sa za ubiedený slovenský ľud

7. a 8. spev: už pod šibenicom sa Jánošík poslednýkrát lúči s rodným krajom, obesia ho a

následne po jeho smrti prichádza kráľovský posol s milosťou, ale už je neskoro

9. spev: je iný ako predošlé, lebo je mystifikovaný (alegorický), neskutočný, lebo tu Jánošík povstal z mŕtvych a ženil sa s kráľovnou víl. Urobil túto mystifikáciu, lebo chcel zdôrazniť, že ideály, za ktoré Jánošík bojoval sú tiež nesmrteľné, symbolizuje, že Jánošík žije v myšlienkach ľudí a tradíciách doteraz.

- skladba bola napísaná po neúspešnej revolúcii. Chcel preklenúť pochmúrne nálady, ktoré po revolúcii zavládli. Chcel prebrať opäť k činnosti mladú generáciu, ktorá po týchto rokoch úplne rezignovala.

Je to lyricko-epická skladba so silnejšou lyrickou časťou, je tu veľa úvah a reflexií.

Krátka epická próza

Poviedka :

je prozaický epický žáner krátkeho rozsahu s jednoduchou fabulou (text má svoj dej) a menšou intenzitou dramatickosti. Hlavnými rysmi sú jednoduchý dej (jedna dejová línia s opismi postáv a prostredia) a nemennosť charakteru hlavnej postavy (postavy sa nevyvíjajú). Hlavnými prvkami poviedky sú: časová a často aj miestna neurčenosť a minimálny výskyt hrdinov a fantastických motívov. Väčšina poviedok končí pointou (neočakávane, prekvapujúco).

Druhy rozprávačov v poviedke:

- **vševvediaci** – všetko vie, rozvíja príbeh, opisuje, komentuje, uvádza reč postáva, zobrazuje prostredie. Pozerá na všetky postavy s nadhľadom, vidí svoje postavy zvonka aj zvnútra, vyostruje konflikty medzi postavami. Slovesá sú v tretej osobe. Napr. *Okolický očervenel, chcel vyskočiť, ale zlovestný pohľad Hlavajov pritlačil ho k zemi.*

- **priamy** – úlohu rozprávača prevezme jedna z postáv diela. Často prerozpráva príbeh v 1. osobe jednotného čísla, akoby ho on sám zažil = **ja - rozprávanie**. Rozprávanie pôsobí autentickejšie. Napr. *Vstávam. Som veľmi pokojný. Nech prídu mesiace a roky, už mi nič nezoberú, už mi nič nemôžu zobrat. Som taký opustený a nič nečakám, že im môžem hladiet v ústrety bez strachu.*

MARTIN KUKUČÍN - NEPREBUDENÝ

Hlavné postavy : Ondráš, tetka, Zuzka

Forma : poviedka

Hlavným hrdinom poviedky známeho slovenského spisovateľa Martina Kukučina je Ondráš Machuľa, ktorý je husiarom. Príroda ho neobdarila ani krásou ani rozumom. Autor ho v poviedke opisuje ako biedneho tvora božieho. Kto len naň pozrie, musí ho poľutovať. Keď kráča, ruky mu vopred celembajú. Ľudia naňho pozerajú s útrpnosťou a chovajú sa k nemu ako k malému, slabému dieťaťu. No on sám sa za mrzáka nepovažuje, je spokojný sám so sebou. “

Ondráš Machuľa je odkázaný na milosť a pomoc iných, neschopný starať sa o seba, slúži dedine aspoň tým, že pasie husi. Jeho dojemná tragédia, ktorá vrcholí v desiatej a jedenástej časti poviedky, sa začína rozvíjať a okamihu, keď mu pekná Zuzka

Bežanovie povie, že si ho vezme sa muža. Hoci má rada Janka Dúbravie. Ondráš uverí jej pochabým slovám a chystá sa na sobáš so Zuzkou, ktorá si dodatočne uvedomila, akú hlúposť urobila. V deň Zuzkinej svadby s Jankom Dúbravie sa Ondráš vyparádi, no jeho tetka ho zatvorí do komory, lebo chce predísť jeho žiaľu, keď sa dozvie pravdu.

V zúfalstve Ondráš vylomí dvere a ponáhľa sa za svojou nevestou na svadbu. No tam uvidí, ako jeho údajná nevesta tancuje s Jankom Dúbravie a je veselá a šťastná. Sklamany vyšiel do dvora. Onedlho niekto skríkol, že horí. Vznikla panika a všetci sa rozutekali. Nastal veľký krik a zmätok. Chlapi zrazu zbadali niekoho v kôlni, poviažali ho o plot, lebo si mysleli, že on tento požiar spôsobil. Neskôr prišla k husárovi Ondrášovi Zuzka a vyslobodila ho z povrazov. Ondráš si pomyslel, že Zuzka sa preto vydala za Janka, lebo on na svadbu meškal. Hoci mu to Zuzka vysvetľovala, on si aj tak myslel svoje. V tom začala Bežanka kričať, že jej uhorí hus. Ondráš sa rozhodol hus zachrániť. Vbehol do horiacej kôlne zachrániť toto zviera. No spadla naňho horiaca povala... Na druhý deň, keď začali čistiť po požiarí kôľňu od popola, našli niečo obhorené. Keď bol pohreb, v truhle ležal husár a aj tá obhorená hmota, no nikde nemohli nájsť zväčša...

MARTIN KUKUČÍN – RYSAVÁ JALOVICA

Hlavné postavy – Adam Krt, Adam Trnka

Forma – humorná poviedka

Príbeh Adama Krta, ktorý na trhu kúpi od suseda Adama Trnku (boli pohnevaní) jalovicu. Dobrú kúpu idú spolu zapiť do krčmy. Keď Trnkova žena Eva nájde chlapov v krčme, odvedie kravu domov, netušiac, že je už predaná. Keď Adamovia vyjdú z krčmy a kravu nenájdu, začnú ju pripíť hľadať po dedine. Do večera ju nenájdu, preto Trnka ide domov, ale Krt sa bojí vrátiť bez kravy aj bez peňazí k svojej prísnej žene Eve, preto odchádza na pílu, aby zarobil peniaze. Cestou ho v opitosti „mátajú príšery“ (pes s hrncom na hlave). Vráti sa až o niekoľko dní aj so zarobenými peniazmi a Eve sľúbi, že už nikdy nebude piť. Svoj sľub dodrží a stane sa z neho bohatý gazda.

JOZEF GREGOR-TAJOVSKÝ – MACO MLIEČ

Príbeh dospelého, zaostaleho, zanedbaného, ale vnútorne dobrého a oddaného sluhu Maca Mlieča, ktorý pre gazdu pracuje len za tabak, jedlo a obnosený odev. Pred svojou smrťou (paradoxne) prosí richtára o odpustenie a či mu nie je niečo dlžný. Gazda mu vystrojí honosný pohreb, aby ho chválila celá dedina. Len sluhovia si rozprávajú, že mu veru mal za čo pohreb vystrojiť (uvedomujú si sociálnu nespravodlivosť).

Martin Kukučín problém zemianstva rozoberá vo svojich dielach, ako napríklad **Keď báčik z Chochoľova umrie** a taktiež aj v románe Dom v stráni. Keď báčik z Chochoľova umrie má humorno - satirický charakter. Zachytil v ňom úpadok zemianstva i jeho neschopnosť zasahovať do osudov vlastných i do osudov národa. V poviedke reprezentuje zemianstvo pán

Aduš Domanický z Domaníc. Jeho charakter je v podstate tragický a autor využíva na jeho vykreslenie paradox a iróniu. Aduš navonok vystupuje ako pyšný a majetný zeman, no v skutočnosti sa jeho kaštieľ rozpadá a majetok hynie. Proti nemu stojí Ondrej Tráva, podnikavý kupec. Kukučínovi sa práve konfrontáciou týchto dvoch protikladných spoločenských typov, upadajúceho zemana a podnikavého kupca podarilo zachytiť základné tendencie spoločenského vývinu doby - končiacej vrstvy zemanov a nástupu kapitalistov, podnikateľov. Aj v diele **Dom v stráni**.

Martin Kukučín: Dom v stráni

- spoločenský román
- vykresľuje vzťahy medzi sedliackou vrstvou a zemanmi, zemaniam ako spoločenská vrstva končia
- dejovú líniu tvorí ľúbostný vzťah sedliacky Katice Beracovej a mladého zemana Nika Dubčica, ktorý je na začiatku veľmi intenzívny, ale keď Niko spozná Doricu Zorkovičovú, vzdelanú, elegantnú zemanku, ktorú preň vybrala jeho matka šora Anzula, jeho vzťah ku Katici sa začne meniť. Porovnávaním kultivovaného správania peknej Dorice a jednoduchých, priam neohrabaných manierov krásnej, urastenej a pracovitej Katice si Niko začne uvedomovať spoločenské rozdiely a vzťah s Katicou ukončí. Zaujímavé je, že rodičia - sedliak Mate Berac ani zemanka šora Anzula - deťom vo vzťahu nebránia napriek tomu, že sa im nepáči, lebo sú z rôznych spoločenských vrstiev a spoločenská etiketa tej doby nepripúšťala takéto manželstvá. Inteligentní rodičia verili, že ich deti samy prídu na to, že k sebe nepatria, čo sa aj stalo.